

sytuacji i dlaczego nie ignorować podejrzanych zachowań innych obywateli. Autor próbuje wskazać, że ignorowanie ewentualnych niebezpieczeństw może być tragiczne w skutkach.

Wartościową część prezentowanej pracy stanowi zestawienie bibliograficzne; gdzie wskazano na podstawowe materiały i studia odzwierciedlające istotę prezentowanego zjawiska. W „Bibliografii” wyodrębniono grupy klasyfikacyjne: 1. Publikacje książkowe, 2. Prasę codzienną, 3. Periodyki, 4. Zasoby informacyjne dostępne poprzez Internet, 5. Filmy. Wśród opracowań wymienia się zarówno studia polskojęzyczne, jak i rosyjskie oraz zachodnioeuropejskie.

Generalnie należy stwierdzić, że prezentowana praca jest z całą pewnością cenną pozycją i zasługuje na dużą uwagę w rozpoznawaniu zjawiska terroryzmu. Warto powiedzieć, że wiele ukazujących się książek na temat terroryzmu ma niedostateczne podłoże naukowe, czego absolutnie nie można zarzucić monografii dr. Tomasza Białka.

Wojciech Stankiewicz

Olsztyn

The European Union and Its Neighbours. A legal appraisal of the EU's Policies of stabilisation, partnership and integration, ed. by Steven Blockmans, Adam Łazowski, Hague 2006, ss. 640.

Stosunki pomiędzy Unią Europejską a jej sąsiadami znajdują się w centrum zainteresowania wielu instytutów naukowych w Europie. T.M.C Asser Institute – Institute for Private and Public International Law, International Commercial Arbitration and European Law był jednym z pierwszych w Europie Zachodniej, który ustanowił bliższe relacje z uniwersytetami prawie wszystkich państw sąsiedzkich UE z Europy Środkowej i Wschodniej. Eksperti Instytutu są autorami kilku znaczących publikacji poświęconych rozszerzeniu Unii Europejskiej, z których na szczególną uwagę zasługują: *EU Enlargement: The Constitutional Impact at EU and National Level* (ed. by Alfred Kellermann) oraz *Handbook on European Enlargement: a Commentary on the Enlargement Process* (ed. by Andrea Ott, Kristin Inglis). Czołową publikacją T.M.C. Asser Institute jest ostatnio wydana przez Cambridge University Press w 2006 r. *The European Union and Its Neighbours. A legal appraisal of the EU's Policies of stabilisation, partnership and integration*, ed. by Steven Blockmans, Adam Łazowski.

Recenzowana publikacja jest wynikiem wszechstronnego i wieloletniego doświadczenia obu autorów w badaniach i wykładach z zakresu prawa europejskiego

na uniwersytetach zachodnich, jak i w państwach Europy Środkowej i Wschodniej. Jako reprezentanci wywodzący się zarówno ze „starych”, jak i „nowych” państw członkowskich UE, obaj autorzy przyczynili się do wykreowania wizji silnej Unii Europejskiej, zdolnej do zdefiniowania swojej pozycji w obszarze „Szerzej Europy”, a nawet świata.

Dzięki wsparciu multinarodowego zespołu ekspertów z różnych państw europejskich (16 autorów), publikacja stanowi obszerny, ale odpowiednio skompilowany przegląd politycznych i prawnych stosunków pomiędzy UE i jej obecnymi sąsiadami. Poprzez wybór metodologii usytuowanej pomiędzy formą podręcznika (obszernego przewodnika), który implikuje konieczność precyzji i prostoty definicyjnej, a krytyczną analizą naukową, książka Blockmansa i Łazowskiego zachowuje swoją użyteczność i ponadczasowość. Stała ewolucja przestrzeni międzynarodowej, powoduje zazwyczaj stracenie na aktualności każdej pracy z zakresu stosunków zewnętrznych Unii Europejskiej, nawet jeszcze przed jej publikacją. Tego zaś nie można powiedzieć o recenzowanej pozycji.

The European Union and Its Neighbours stanowi wartościową podstawę badań dla wszystkich, którzy chcą lepiej zrozumieć prawne i polityczne powiązania Unii Europejskiej z państwami sąsiedzkimi jako całością oraz specyfikę relacji bilateralnych pomiędzy stronami.

Stosunki pomiędzy UE jej geograficznymi sąsiadami nie są zupełnie nowym przedmiotem badań naukowych. Przeciwnie, jest to tematyka mająca głębokie podłoże historyczne obejmując liczne dyskusje i publikacje. Warto jednak zauważyć, iż współczesna literatura naukowa z zakresu prawa, czy polityki europejskiej ma tendencję do zaszufadkowania państw sąsiedzkich ze względu na rodzaj istniejących relacji umownych z UE. Zazwyczaj zróżnicowane grupy państw sąsiedzkich UE, tj. potencjalni kandydaci, państwa objęte Europejską Polityką Sąsiedztwa, państwa członkowskie Europejskiego Obszaru Gospodarczego, mikro państwa i Rosja są traktowane w literaturze politologicznej oddzielnie. Takie podejście uniemożliwia całościowe spojrzenie na działania i ambicje UE na kontynencie europejskim, a nawet na cały system międzynarodowy. Autorom udało się przedstawić tę całościową wizję w jednej antologii.

Główne założenie książki Blockmansa i Łazowskiego sprowadza się do próby uświadomienia czytelnikowi, iż w warunkach „nowego otwarcia”, Unia Europejska zmuszona została dokonać adaptacji polityki sąsiedzkiej do nowych uwarunkowań prawnych, geopolitycznych, ekonomicznych i społecznych, tak aby zabezpieczyć swą pozycję na arenie międzynarodowej. Zatem po największym rozszerzeniu UE „*big bang enlargement*” w 2004 r. autorzy świadomie dokonują ponownej oceny unijnej polityki stabilizacji, partnerstwa i integracji skierowanej do jej sąsiadów.

Książka odwołuje się do wszechstronnej analizy stosunków pomiędzy UE a jej wszystkimi geograficznymi sąsiadami, co umożliwia czytelnikowi głębszy wgląd w powiązania istniejące pomiędzy różnymi politykami sąsiedzkimi i relacjami umownymi (prawnymi), które stanowią jej podstawę, jednocześnie wska-

zując nowe rozwiązania legislacyjne. Chociaż głównym założeniem pracy jest ocena prawnych uregulowań we wzajemnych stosunkach, współautorzy wzbogacają swoje wywody o spojrzenie z perspektywy innych dyscyplin naukowych, formułując w ten sposób całościową ocenę stosunków zewnętrznych UE. Trzeba zaznaczyć, iż autorzy nie tworzą nowych teoretycznych i konceptualnych konstrukcji pozwalających na pełniejsze zrozumienie polityki zewnętrznej UE. Studium oparte jest raczej na istniejących rozwiązaniach instytucjonalnych, proponując nowatorskie ich postrzeganie i wykorzystanie, uwzględniając dynamikę stosunków UE ze światem zewnętrznym.

Struktura pracy jest zwarta i logiczna. Książka złożona jest z dwóch części. We wstępnej części pracy, stanowiącej wprowadzenie do problemu, dokonana została naukowa analiza stosunków zewnętrznych UE z jej sąsiadami z perspektywy Unii Europejskiej. Ze względu na spójne podejście i dokonanie analizy porównawczej prawnych relacji UE z partnerami, publikacja może stanowić wartościowe pole badawcze przede wszystkim dla przedstawicieli świata nauki. Może stać się też użyteczna dla praktyków, jako narzędzie, służące identyfikacji i analizie prawnych ram współpracy UE z każdym z unijnych sąsiadów.

Antologia zaczyna się częścią ogólną poświęconą historycznym, politycznym i prawnym powiązaniom we wzajemnych stosunkach. W tej części poddawane są w wątpliwość zarówno „europejska tożsamość” tych państw oraz podstawowe formy relacji pomiędzy UE a jej sąsiadami (Rozdział I – *The European Union and its Neighbours. Questioning Identity and Relationship*), analizowana jest wielo-poziomowa struktura reżimu stosunków zewnętrznych UE (Rozdział II – *The EU's External Relation Regime: Multilevel Complexity in an Expanding Union*) oraz ewolucja istoty warunków członkostwa skierowanych do przyszłych potencjalnych państw członkowskich (Rozdział III – *EU Enlargement: Membership Conditions Applied to Future Potential Member States*).

W drugiej części książki, aż piętnaście rozdziałów poświęconych zostało stosunkom UE ze specyficznymi państwami czy grupami państw (Rozdział IV–XVIII: *EEA Countries, Switzerland, Micro-Sates, Bulgaria, Romania, Turkey, Western Balkans, Croatia, The Mediterranean, Israel and the Palestinian Authority, Russian Federation, Ukraine, Belarus, Moldova, The Southern Caucasus*). Każdy z rozdziałów rozpoczyna się schematyczną, ogólną charakterystyką najważniejszych dokumentów prawnych, które obecnie stanowią podstawę wzajemnych stosunków. Następnie wszystkie rozdziały są skomponowane według podobnej zasady i zawartości:

- krótka charakterystyka historycznych i politycznych relacji UE z sąsiadami;
- analiza struktury i postanowień podstawowych dokumentów prawnych, określających te stosunki;
- głębsza analiza specyficznych kwestii prawnych, politycznych, ekonomicznych i społecznych, które są podstawą istoty tych relacji;
- konkluzje na temat wpływu rozszerzenia UE na te relacje oraz perspektywy stosunków w przyszłości.

Poprzez indukcyjne, syntetyczne i wielopłaszczyznowe podejście autorów, wyeksponowane są przede wszystkim powiązania i zachodzące na siebie stosunki na płaszczyźnie bilateralnej i multilateralnej ze wszystkimi geograficznymi sąsiadami UE. W konkluzjach, autorzy uzasadniają, iż takie skrupulatne skupienie się na przedmiocie zainteresowania, może implikować bardziej kompleksowe zrozumienie polityki zewnętrznej UE i prowadzić może do formułowania idei i konkretnych propozycji wzmacniających jednolitość i spójność polityki sąsiedzkiej UE w przyszłości (Rozdział XIX – *Conclusions: Squaring the Ring of Friends*).

Na początku nowego tysiąclecia, Unia Europejska i nie należące do niej państwa sąsiedzkie stanęły w obliczu nowych wyzwań, które nadawały kształt wzajemnym relacjom.

Największe w historii rozszerzenia UE, jak i oczekiwanie na wynik najbardziej radykalnej rewizji „konstytucjonalnej” UE, stanowią zdaniem autorów, najgłębszą przesłankę ponownego przemyślenia przez Unię swoich stosunków zewnętrznych z sąsiadami. Książka zatem analizuje wpływ rozszerzenia oraz porozumienia co do treści Traktatu Konstytucyjnego zarówno na stosunki zewnętrzne UE, jak i jej wewnętrzną strukturę.

Dla lepszego zrozumienia unijnej polityki wobec jej środowiska zewnętrznego, autorzy wiele uwagi poświęcają ewolucji specyficznych stosunków z pojedynczymi państwami lub grupami państw w danym regionie, ukazując jednocześnie wielopoziomowe i wieloaspektowe powiązania UE z każdym z nich z osobna. Celem tak skonstruowanej historyczno-prawnej analizy jest odpowiedź na szereg pytań badawczych. Jaka jest charakterystyczna struktura instytucjonalno-prawna regulowania stosunków pomiędzy UE a jej sąsiadami (integrowanie się bez członkostwa – BP); który typ powiązań umownych jest dla państw sąsiedzkich najbardziej korzystny; gdzie znajdują się ostateczne granice Europy; jaka jest istota i zakres pojęcia stosunków zewnętrznych UE i jakie są rzeczywiste kompetencje UE w zakresie tych stosunków (uregulowania traktatowe i prawnomiędzynarodowe – umowy) i w końcu, jaki wpływ na stosunki sąsiedzkie w przyszłości ma dalsze poszerzanie i pogłębianie UE w procesie reformy konstytucyjnej?

W momencie kiedy UE znajduje się w trakcie poszukiwania kompatybilnych dróg relacji z państwami sąsiedzkimi, ale i rozwoju jej nowej strategii rozszerzenia, warto jest przyrzeć się bliżej fenomenowi rozwiązań prawnych, które nadały kurs tym relacjom w ostatniej dekadzie. Według Blockmasy i Łazowskiego proces ten można krótko zinterpretować jako „integracja bez członkostwa” z Unią Europejską. Praktyka pokazuje, że taki model integracji może być osiągnięty za pomocą zróżnicowanych instrumentów, o odmiennej istocie i intensywności. Autorzy udowadniają, że te modele powiązań prawnych w stosunkach UE ze światem zewnętrznym, można zakwalifikować wieloznacznie: jako wzmocniony multilateralizm i wzmocniony bilateralizm (*enhanced multilateralism and enhanced bilateralism*). Pierwszy typ współpracy, zdaniem autorów, jest praktykowany w stosunkach z Norwegią, Islandią i Lichtensteinem w ramach Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Jako sektorową wersję tego modelu można zaliczyć nowo

ustanowioną Współpracę Energetyczną (*Energy Community*), która obejmuje Wspólnotę Europejską oraz Albanie, Bułgarię, Bośnię i Hercegowinę, Chorwację, byłą Jugosławię, Czarnogórę, Serbię, Rumunię oraz Misję ONZ w Kosowie. Według autorów najbardziej rozwiniętą formą tzw. wzmocnionego bilateralizmu są stosunki UE ze Szwajcarią. Pozostałymi przejawami tej współpracy są obecne stosunki UE z mikro-państwami sąsiedzkimi.

Autorzy rozpoczynają swoje wywody od utartego stwierdzenia, iż ostatnie rozszerzenie UE było bezprecedensowym i wielowymiarowym zjawiskiem, które bez wątpienia przyniosło UE daleko idące konsekwencje prawne, polityczne i ekonomiczne. Spowodowało to, że każdy rodzaj aktywności UE, zarówno w sferze wewnętrznej, jak i zagranicznej, musiał ulec redefinicji. Należy pamiętać, że UE znalazła się w zupełnie nowym środowisku, rozciągając swe zewnętrzne granice bardziej na wschód i południe Europy, rozprzestrzeniając swe polityczne wpływy prawie na cały kontynent europejski. Z drugiej strony rozszerzenie miało umożliwić UE przeniesienie na tereny b. ZSRR wartości zachodnioeuropejskich oraz stworzenie obszaru bezpieczeństwa i stabilności. Zatem według autorów rozszerzenie stało się jednym z największych osiągnięć zewnętrznej polityki UE, ale i największym dla niej wyzwaniem, tym bardziej że zbiegło się ze skomplikowaną reformą wewnętrzną UE.

Blockmans/Łazowski dostrzegają jednak pozytywną stronę tego procesu, udowadniając, że Unia Europejska, mimo tak dużego poszerzenia, wciąż jest w stanie efektywnie funkcjonować i stawiać czoła nowym wyzwaniom, mimo że 27 państw członkowskich nie zawsze mówi jednym głosem.

Ponadto autorzy stawiają najważniejsze według nich pytanie: w jakim stopniu rozszerzenie 2004 r. wpłynęło na politykę UE wobec jej nowych sąsiadów? Próbując na nie odpowiedzieć, analizują szczegółowo prawne i polityczne konsekwencje tego procesu. Książka, ukazując jeden z wielu wymiarów procesu rozszerzenia, jakim są konsekwencje dla środowiska zewnętrznego, może służyć jako doskonały test doświadczalny dla ewaluacji rozwoju polityk UE i jej dostosowań do nowej geopolitycznej pozycji, w której się znalazła w jego następstwie.

Z prawnej perspektywy, Blockmans i Łazowski, udowadniają, iż nie istnieje tylko jeden szablon wykorzystywany przez UE do regulacji stosunków ze wszystkimi sąsiadami. Podejmując się więc charakterystyki wielu modeli i instrumentów. Ich poziom i intensywność różni się znacząco, co umożliwia ukazanie istoty stosunków pomiędzy UE a jej sąsiadami (wymieniają tu stabilizację – partnerstwo – stowarzyszenie – integrację).

Unia Europejska od zawsze składała swoim sąsiadom mniej lub bardziej atrakcyjne propozycje współpracy (dialog polityczny i ekonomiczny, stowarzyszenie, EOG). Jednak wielu z nich oczekuje zaoferowania bardziej atrakcyjnych form współpracy, opartych na zróżnicowaniu relacji UE z państwami sąsiedzkimi, co potwierdzają stosunki traktatowe pomiędzy Albanią, Islandią, Marokiem, Rumunią czy Rosją. Pomimo, iż zauważa się, że większość partnerów zewnętrznych UE jest pogrupowana w różnych inicjatywach, to stosunki te w większości

przypadków oparte są na bilateralnych stosunkach pomiędzy UE a indywidualnymi państwami. Wyjątkiem jest tu według autorów, multilateralna współpraca w ramach Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Współpracy Energetycznej (która *de facto* nie jest jeszcze obecnie wystarczająco zinstytucjonalizowana – BP). Przykładem multilateralnych ram współpracy państw sąsiedzkich z Europy Wschodniej i Południa Morza Śródziemnego z UE, jest zaproponowana przez Komisję Europejską w ubiegłej dekadzie, Europejska Polityka Sąsiedztwa. Skierowana jest ona do państw, dla których obecnie nie przewiduje się realnych perspektywy członkostwa, ale które oczekują specjalnego traktowania, które spełniało by ich oczekiwania względem współpracy z UE.

Autorzy szczególną wagę w procesie ewolucji stosunków prawnych UE z sąsiadami przypisują postanowieniom Traktatu Konstytucyjnego (art. I-57 TK). Skupiają się na kilku elementach: 1) Traktat tworzy jasne zobowiązanie UE do rozwoju specjalnej formy stosunków z sąsiadami (co nie jest ograniczone tylko do państw objętych EPS, ale obejmuje wszystkich obecnych i przyszłych geograficznych sąsiadów UE); 2) istnieje polityczna potrzeba rozwoju przyjaznych stosunków z sąsiadami (ze względu na przenoszenie przez UE demokratycznych wartości, ale i zobowiązań tych państw do przestrzegania praw człowieka); 3) ze względu na argumentację, iż rozbieżności pomiędzy państwami sąsiedzkimi uniemożliwiają UE prowadzenie osobnej lub nawet całościowej polityki sąsiedzkiej (państwa tj. Szwajcaria, Stolica Apostolska, Maroko, Gruzja, czy Islandia są nie tylko pod względem geograficznym, ale również politycznym, ekonomicznym i kulturalnym oddalone od siebie). Dlatego w jednych przypadkach, dobre relacje sąsiedzkie mogą prowadzić nawet do członkostwa w UE, a w innych tylko do długoterminowego partnerstwa, które również przynosi obustronne korzyści dla partnerów.

Książka jednak ukazuje, iż centralną rolę w formułowaniu polityki UE wobec większości państw sąsiedzkich i regionów, odgrywa sformułowana w założeniach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa, zasada warunkowości (rozdział III). Dotyczy ona państw, które albo są już na drodze integracji, albo których członkostwo jest wykluczone ze względów geograficznych lub politycznych (głównie wątpliwości dotyczą spełniania przez Rosję warunku przestrzegania praw człowieka, co stanowi doskonały przykład prowadzenia przez UE „*real politik*”). Z drugiej strony naruszanie fundamentalnych praw człowieka może prowadzić nawet do zupełnego zamrożenia kontaktów (przykład Białorusi – rozdział XVI).

Całość wywodów obu autorów skupia się na stwierdzeniu, iż polityka UE wobec państw sąsiedzkich oparta jest na sieci traktatów międzynarodowych zwykle obejmujących porozumienia stowarzyszeniowe lub umowy partnerstwie i współpracy. Istnieje tendencja do uzupełniania ich o bilateralne lub multilateralne instrumenty, czy zróżnicowane dokumenty polityczne. Dla niektórych grup państw, podstawowe ramy traktatowe stanowią jeden wzorzec. W konsekwencji, umowy różnej kategorii tylko marginalnie różnią się między sobą. Doskonałym przykładem są tu umowy stowarzyszeniowe zawierane z państwami Europy Środkowej i Wschodniej, Umowy o Stabilizacji i Stowarzyszeniu z państwami Zachodnich

Bałkanów, czy Porozumienia i Partnerstwa i Współpracy z państwami b. ZSRR. Zaś specyfika państw należących do Europejskiego Obszaru Gospodarczego, Turcji, Rosji i Szwajcarii oraz mikro-państw wymaga równie specjalnego, dostosowanego do potrzeb porozumienia, które różniłoby się w znacznym stopniu od wyżej wymienionych.

Autorzy porównując ze sobą szereg porozumień prawnych, konkludują, iż pomimo wielu różnic pomiędzy podstawowymi umowami, istnieje wiele wspólnych wyznaczników. W większości przypadków, zawarte są w nich postanowienia odnośnie polityki handlowej, ułatwienia i liberalizacji handlu, a nawet utworzenia strefy wolnego handlu, czy dialogu politycznego pomiędzy stronami. W zależności od potrzeb, dialog ten odbywa się na różnych szczeblach. Blockmans i Łazowski zauważają również, że wśród instrumentów polityki UE wobec państw sąsiedzkich znajdują się zróżnicowane programy finansowe UE, adresowane *inter alia* do państw kandydackich (Europa Środkowo-Wschodnia – ISPA, PHARE, SAPARD, Turcja), potencjalnych kandydatów (Zachodnie Bałkany – CARDS), państw basenu Morza Śródziemnego (MEDA) i b. republik radzieckich (TACIS), które obecnie zastąpił Europejski Instrument Sąsiedztwa i Partnerstwa (ENPI). Wnioskuje zatem, iż zasadniczy rozmiar pomocy, jakiej UE udzieliła państwom sąsiedzkim w ciągu ostatniej dekady, odegrał ważną rolę w rozwoju i intensywności wzajemnych stosunków dwustronnych. Udowodnia to, iż UE niewątpliwie ma możliwości i instrumenty do prowadzenia efektywnej polityki wobec swoich sąsiadów.

Należy wskazać, iż książka Blockmasy i Łazowskiego, będąca głosem w dyskusji na temat konstruowania nowej politycznej, prawnej i geograficznej architektury Europy, jest także głosem w dyskusji na temat badania stosunków międzynarodowych w postzimnowojennym świecie. Ponadto autorzy stawiają pytanie, jakie są interesy Unii Europejskiej na arenie międzynarodowej? Lista przez nich wymieniana jest bardzo długa, a odpowiedź na pytanie jest wyjaśniana w podsumowaniach poszczególnych rozdziałów. Generalizując, głównym interesem Unii Europejskiej jest zachowanie pokoju i stabilności w Europie. Odnosi się to w szczególności do zachowania bezpieczeństwa jej państw członkowskich, zarówno nowych, jak i starych. Przyjazne stosunki z państwami sąsiedzkimi są również zasadniczym warunkiem dla sprawniejszego funkcjonowania samej Unii Europejskiej jako organizacji. Podkreślają też, iż ostatnie, jak i nadchodzące rozszerzenia UE mogą przynieść Europie bliskość z państwami lub regionami, w których eskalują konflikty na tle religijnym lub etnicznym. Doświadczenia ostatnich 15 lat wskazują, iż niosą one szczególnie negatywne konsekwencje dla społeczeństwa, powodując zjawiska masowej migracji, katastrofy humanitarne i różne formy zorganizowanej przestępczości transnarodowej. Autorzy uważają zatem, że UE nie może sobie pozwolić na kolejną porażkę, porównywalną z klęską jej polityki w b. Jugosławii. Dlatego UE powinna na nowo formułować swoją politykę w sposób bardziej aktywny, ale mniej oparty na działaniach reaktywnych (*ad hoc*), odpowiadających tylko na rozwój sytuacji w jej bezpośrednim sąsiedztwie. Przykładem takiego działania jest ukazany w rozdziale VII przykład polityki UE wo-

bec państw postsowieckich po upadku systemu komunistycznego w 1990 r., która realizowana była ze znacznym wyprzedzeniem. Zdaniem autorów, rozwój Europejskiej Polityki Sąsiedztwa na długo przed największym rozszerzeniem „*big bang enlargement*”, udowodnił zmianę nastawienia UE w tym zakresie.

Ważnym z poznawczego punktu widzenia jest ostatni rozdział, w którym autorzy dokonują analizy porównawczej uregulowań prawnych pomiędzy sąsiadami UE. Recenzowana antologia stanowi dowód, że wyrównywanie szans „kręgu przyjaciół” (*ring of friends*) jest bardzo skomplikowanym i wyrafinowanym zadaniem. Zróznicowanie państw członkowskich i ich interesów, w połączeniu z bardzo heterogenicznym sąsiedztwem, wymaga nie tylko siły i możliwości, ale również jasnego stopnia elastyczności i umiejętności, aby osiągnąć zamierzony efekt. Dla tych pierwszych osiągnięcie jednego stanowiska i wspólnego głosu Unii na płaszczyźnie międzynarodowej, na pewno stanie się dużym wyzwaniem. Aby zabezpieczyć sobie silną pozycję, „stare państwa członkowskie” potrzebują dłuższej perspektywy, a przede wszystkim uznania obecności „nowych” państw członkowskich wraz z ich żywotnymi interesami politycznymi i ekonomicznymi. Wzmocnienie powiązań tych drugich z bezpośrednim sąsiedztwem, mogłoby nieuchronnie wzmocnić pozycję UE jako ważnego międzynarodowego gracza. *Mutatis mutandis*, mogłoby to również wzmocnić samych sąsiadów i stanowić zachętę dla dalszych reform wewnętrznych.

Autorzy uważają, że Unia Europejska nie może ignorować aspiracji członkowskich przynajmniej wybranych sąsiadów UE. Poza tym, perspektywa pełnego członkostwa jest największą z korzyści, jaką może zaoferować UE swoim potencjalnym kandydatom w zamian za efektywne reformy. Najlepszym wyjściem w kwestii pogodzenia dwóch procesów zarówno poszerzenia, jak i pogłębiania UE, byłoby utworzenie członkostwa drugiej kategorii. Pełna integracja niektórych sąsiadów mogłaby być jedną z opcji, dla innych zaś stowarzyszenie lub partnerstwo. Dla wszystkich jednak byłby to proces bardzo zmienny i dynamiczny. Ale jak pokazują ubiegłe doświadczenia związane z procesem poszerzania UE, w największym interesie dalszego rozwoju UE leży elastyczność i adaptacyjność zarówno państw członkowskich, jak i sąsiedzkich. Kompromis ten ma w efekcie doprowadzić do poszerzenia strefy pokoju, bezpieczeństwa i sprawiedliwości na kontynencie europejskim i poza nim.

Na podkreślenie zasługuje wysokiej jakości strona edytorska książki, załączona bibliografia i ułatwiający lekturę indeks. Generalnie oceniając książka Blockmansa i Łazowskiego jest istotnym dziełem naukowym, które poprzez pogłębioną analizę uwarunkowań i regulacji prawnych łączących Unię Europejską z jej środowiskiem zewnętrznym, wnosi wkład w rozwój nauki o stosunkach międzynarodowych, zwłaszcza odnoszących się do rozwoju (a zwłaszcza poszerzania) idei integracji europejskiej.

Beata Piskorska

Lublin